

Naplata neprihodonosnih kredita u bankama

STRUČNI ČLANAK

Matija Ploh*

Sažetak

Rast udjela neprihodonosnih kredita u ukupnim kreditima jedan je od temeljnih problema svih bankovnih sektora. Za uspjeh naplate važno je pravovremeno odrediti najprikladniju strategiju za svako pojedino potraživanje u cilju skraćivanja vremena naplate, povećanja iznosa naplate te smanjenja pravnih aktivnosti. Analiza u ovom radu upućuje na zaključak da preveliki broj izmjena i dopuna zakonske regulative te dugotrajnost, neefikasnost i neizvjesnost pravosudnih postupaka predstavljaju značajne prepreke za oporavak dužnika i/ili naplatu kredita u mnogim europskim zemljama, uključujući i Republiku Hrvatsku. Zbog toga je važno da svaka država, u proaktivnoj suradnji s bankama i regulatorima, provede sveobuhvatnu analizu postojećega pravnoga i regulatornoga okvira kako bi se utvrdile, a zatim i uklonile, prepreke koje ometaju učinkovito rješavanje pitanja naplate neprihodonosnih kredita. Zakonodavni i regulatorni okvir vezan za rješavanje problematike naplate neprihodonosnih kredita treba biti jednostavan, efikasan, transparentan i praktičan.

Ključne riječi: neprihodonosni krediti, strategije naplate kredita, zakonski i regulatorni okvir

JEL klasifikacija: G21, G33

* Matija Ploh, analitičar, Sektor za financijske instrumente, Hrvatska agencija za malo gospodarstvo, inovacije i investicije, e-mail: matijaploh87@gmail.com. U radu su izraženi stavovi autora koji nužno ne odražavaju stavove institucije u kojoj autor radi.

1. Uvod

Glavnina imovine banaka koncentrirana je u kreditnim plasmanima koji nose najviše prihoda, ali i najviše rizika. Stoga su odluke o odobravanju kredita najvažnija funkcija bankovnog menadžmenta, a s njima povezani kreditni rizik najvažniji je rizik kojemu se banke izlažu (Leko, 2004: 336). Zbog takve važnosti kredita, upravljanje bankama često se pojednostavljuje i definira kao vještina "komponiranja" aktive ili, još uže, kao sposobnost strukturiranja zdravoga kreditnog portfelja banke (Leko i Stojanović, 2006: 241). U bankocentričnim financijskim sustavima, kakav je uglavnom u Europi, Republici Hrvatskoj i u svim nerazvijenim zemljama, veličinom aktive i brojem institucija dominiraju banke, najvažniji ulagački instrument su bankovni depoziti, a poduzeća i stanovništvo ovisni su o bankovnim kreditima (Leko, 2012). Budući da je u takvim financijskim sustavima tržište vrijednosnih papira tek sekundarnog karaktera, gospodarstva su najvećim dijelom ovisna o financiranju putem bankovnih kredita.

Sukladno Odluci o upravljanju rizicima koju je donijela Hrvatska narodna banka, kreditni rizik se definira kao rizik gubitka zbog neispunjavanja dužnikove novčane obveze prema kreditnoj instituciji (Narodne novine, br. 1/2009., 41/2009., 75/2009., 2/2010., 160/2013.). Iako su kreditnom politikom banke te ostalim internim odlukama propisani uvjeti utvrđivanja kreditne sposobnosti klijenata, kao i kvaliteta, utrživost i vrijednost instrumenata osiguranja u odnosu na uvjete traženoga kredita, ipak se jedan dio odobrenih kredita pretvara u kredite kod kojih je naplata neizvjesna i koji ne donose kamatne prihode. Takvi krediti predstavljaju potencijalne gubitke za banku te posljedično imaju negativan utjecaj na poslovanje banaka, ali i na gospodarski rast zbog smanjene sklonosti banaka prema riziku, odnosno, zbog manje dostupnosti bankovnih kredita. Zbog toga banke, vlade i regulatori, ali i znanstvena te stručna javnost, sve više pozornosti posvećuju problemu naplate kredita. Ciljevi su ovoga rada definirati neprihodonosne kredite, obrazložiti procese naplate te prikazati problematiku naplate neprihodonosnih kredita, s posebnim osvrtom na rješavanje problema naplate potraživanja banaka u Republici Hrvatskoj.

Rad je strukturiran na sljedeći način. Nakon uvoda, u drugome dijelu rada definiraju se neprihodonosni krediti. U trećemu se dijelu obrazlaže proces naplate neprihodonosnih kredita u bankama. Problematika naplate neprihodonosnih kredita te efikasnost postojeće zakonske regulative u rješavanju njihove naplate, s posebnim osvrtom na Republiku Hrvatsku, objašnjava se u četvrtome dijelu. Peti, završni dio, predstavlja zaključna razmatranja.

2. Definiranje neprihodonosnih kredita

Kada dužnik ne ispunjava svoju obvezu prema banci više od 90 dana i/ili ne ispunjava preduvjete za uredno podmirivanje duga po kreditu, kao što su npr. stabilni novčani tokovi, ostvarivanje dobiti, dobivanje dozvola za završetak financiranog projekta i dr., tada on dolazi u status neispunjavanja obveza, tzv. *default*. U bankama koje posluju u članicama Europske unije, sukladno Uredbi br. 575/2013/EU, smatra se da je status neispunjavanja obveza pojedinoga dužnika nastao kada: (1) kreditna institucija smatra vjerojatnim da dužnik neće u cijelosti podmiriti svoje obveze prema instituciji, njezinu matičnome društvu ili bilo kojem od njezinih društava kćeri, ne uzimajući u obzir mogućnost naplate iz kolaterala, i/ili (2) dužnik više od 90 dana nije ispunio svoju dospjelu obvezu po bilo kojoj značajnoj kreditnoj obvezi prema instituciji, njezinu matičnome društvu ili bilo kojem od njezinih društava kćeri (European Commission, 2013).

U situaciji kada banka ima evidentirano kašnjenje u plaćanju na osnovi odobrenoga kredita dulje od 90 dana, takav se kredit klasificira u višu rizičnu skupinu ili u loš kredit. Odak (2013) smatra da pojam “loš kredit” pogrešno opisuje tu kategoriju imovine. Ona obuhvaća kredite s manjim teškoćama u naplati, kredite čiji su rok i iznos naplate neizvjesni, kao i kredite kod kojih se ne očekuje nikakva naplata. Zato je preciznije te kredite zvati neprihodonosnim kreditima. Jedina im je zajednička karakteristika da banke na temelju njih trenutno ne ostvaruju prihod. Također, neprihodonosni krediti uključuju ne samo neostvareni prihod od kamata nego i gubitke zbog neizvjesnoga povrata glavnice u njezinoj

cijelosti. Za potraživanja od dužnika s kašnjenjem do 90 dana ne smatra se da imaju umanjenu vrijednost, ukoliko ne postoje druge informacije koje ukazuju na suprotno. Također, moguće je da klijenti kasne više od 90 dana, a da zbog primljenih instrumenata osiguranja i drugih čimbenika ne postoji potreba za umanjnjem vrijednosti (Zagrebačka banka, 2016). Prema računovodstvenim standardima instrument osiguranja uvažava se, a prema regulatornim pravilima ne uvažava se kao element koji određuje potrebu umanjnja vrijednosti kredita.

Globalna financijska kriza ukazala je na to da su bankovni regulatori imali poteškoće prilikom uspoređivanja kvalitete odobrenih kredita banaka (Bank for International Settlements, 2016). Barisitz (2013) je među prvima istraživao klasifikacije bankovnih kredita i definiranje neprihodonosnih kredita u različitim europskim zemljama. Na temelju provedenoga istraživanja utvrdio je da propisi nacionalnih bankovnih regulatora sadrže barem jedan od dva primarna elementa koji određuju definiciju neprihodonosnih kredita: (1) dospjela potraživanja po glavnici ili kamatama nenaplaćena su više od 90 dana i/ili (2) postoje točno definirane slabosti u otplati kredita ili poslovanju dužnika. Prema Drvar (2013a) postoje i drugi, sekundarni elementi klasifikacije koji se odnose na to: (1) jesu li restrukturirani krediti klasificirani kao neprihodonosni krediti, (2) utječe li postojanje kolaterala ili garancije na klasifikaciju kvalitete kredita, (3) izvješćuje li se kao iznos neprihodonosnih kredita ukupan iznos kredita ili samo dio kredita koji je dospio te (4) zahtijeva li banka klasifikaciju naniže za sve kredite jednome dužniku ukoliko je jedan od odobrenih kredita klasificiran kao neprihodonosni kredit. Jedan od razloga što sve do početka 2013. godine nije postojala jedinstvena definicija neprihodonosnih plasmana na razini Europske unije treba tražiti i u različitosti supervizorskih praksi te računovodstvenih okvira u pojedinim državama (Drvar, 2013b). Zbog toga je Europsko nadzorno tijelo za bankarstvo (*European Banking Authority – EBA*) u ožujku 2013. godine predložilo nov način klasifikacije izloženosti banaka koji je u lipnju 2014. godine usvojila i Europska komisija. Prema novoj klasifikaciji, definiranoj u dokumentu pod naslovom “Implementing Technical Standards on Supervisory Reporting on Forbearance and Non-performing Exposures”, a koji je u skladu s člankom 99. Uredbe br.

575/2013/EU, izloženosti banaka dijele se na prihodonosne izloženosti, neprihodonosne izloženosti te oporavljene izloženosti (European Banking Authority, 2014). Neprihodonosnim izloženostima smatraju se sve one izloženosti koje zadovoljavaju sljedeće kriterije: (1) materijalne izloženosti su u kašnjenju više od 90 dana i (2) izloženosti predstavljaju rizik od nepodmirenja obveza u cijelosti, bez uzimanja u obzir kolateralu, bez obzira na postojanje bilo kojega iznosa dospjelog dugova ili broja dana kašnjenja. Također, u neprihodonosne izloženosti uključuju se i one izloženosti kod kojih postoji status neispunjavanja obveza ili kod kojih je vrijednost umanjena zbog primjene računovodstvenih pravila (European Banking Authority, 2014). Vujčić (2014) naglašava da se uvođenjem jedinstvene definicije neprihodonosnih kredita na razini Europske unije ne ulazi u njihovo vrednovanje (odnosno određivanje umanjena vrijednosti – to je određeno relevantnim računovodstvenim okvirom prema kojemu banke sastavljaju svoje financijske izvještaje), već banke i dalje vrednuju neprihodonosne kredite koristeći Međunarodne standarde financijskog izvještavanja korigirane za bonitetne zahtjeve nacionalnoga bankovnoga regulatora.

U Republici Hrvatskoj, sukladno Odluci o klasifikaciji plasmana i izvanbilančnih obveza kreditnih institucija (Narodne novine, br. 1/2009., 75/2009., 2/2010., 159/2013.) čije su odredbe usklađene s Direktivom o kapitalnim zahtjevima, neprihodonosni krediti obuhvaćaju djelomično nadoknađive plasmane (rizična skupina B) te potpuno nenadoknađive plasmane (rizična skupina C). Odluka sadrži oba primarna elementa, i kašnjenje od 90 dana i slabosti u otplati kredita ili poslovanju dužnika, što je slučaj i s većinom europskih zemalja (Drvar, 2013b). Istom Odlukom definirani su i kriteriji za klasifikaciju kredita u pojedinu rizičnu skupinu, način provođenja ispravaka vrijednosti i rezervacija te knjigovodstveni aspekt rezervacija. Jakovčević (2000) definira rezervacije kao nadoknađivanje izgubljene vrijednosti kreditnoga portfelja za koju menadžment procjenjuje nemogućnost nadoknađivanja iz kreditnoga potraživanja u razdoblju izvještavanja. Banka bi pomoću rezervacija trebala realno prikazivati utjecaj rizika na ciljani dobitak. Iznos troškova rezervacija ne određuje u pravilu nacionalni bankovni regulator već primijenjeni računovodstveni

okvir. Model umanjenja financijske imovine, poznat pod nazivom *model ostvarenih gubitaka*, doživio je brojne kritike tijekom financijske krize zato što se priznavanje gubitaka od umanjenja (i otpisa knjigovodstvene vrijednosti koji iz toga proizlaze) temelji na dokazima koji upućuju na postojanje gubitaka (Drvar, 2010). Prema modelu ostvarenog gubitka, gubici po odobrenim kreditima se priznaju kada se ti gubici ostvare, odnosno kada postoji dokaz da gubici postoje i da se mogu izmjeriti. Zbog potrebe boljšeg određivanja vrijednosti kredita, odnosno njegova umanjenja (što više umanjenja ranije u procesu "kvarenja" kredita) došlo je do izmjene u primjeni propisa. Naime, Međunarodni računovodstveni standard 39 zamijenjen je Međunarodnim standardom financijskog izvještavanja 9. Najvažniji učinci primjene novoga modela očekivanoga gubitka su: (1) očekivani gubitak od umanjenja kredita priznaje se ranije u razdoblju dospjeća imovine, a svaka promjena u očekivanom gubitku priznaje se odmah; (2) prihodi od kamata korigiraju se za alocirani očekivani gubitak od umanjenja kroz cijelo razdoblje dospjeća kredita; (3) primjenom predloženog modela umanjenja, očekivani kreditni gubitak se procjenjuje u svakom razdoblju, a svaka promjena inicijalnog očekivanog gubitka odmah se priznaje kroz dobit ili gubitak; (4) predloženi model poboljšat će transparentnost u pogledu priznavanja prihoda od kamata i kreditnog gubitka; (5) predloženi model umanjenja bolje odražava ekonomsku realnost, jer banka kreditor korigira svoje prihode od kamata za očekivani gubitak od umanjenja (Perčević, 2010).

Neki bankovni regulatori koriste mogućnost donošenja regulative vezane uz umanjenje vrijednosti kredita kako bi onemogućili pravilnije određivanje dobiti, odnosno odgodili neopravdanu raspodjelu dobiti vlasnicima banaka i menadžerima. Naime, u pretkriznom razdoblju, u politikama nagrađivanja zaposlenika banaka zanemarila se činjenica da danas odobreni krediti svoju realizaciju u obliku povrata kroz različite prihode ili gubitke ostvaruju s vremenskim odmakom, odnosno da postoji vremenski razmak između razdoblja trajanja kredita i razdoblja financijskoga izvještavanja. Takve odredbe onemogućuju pravilnu usporedbu financijskih izvještaja banaka ulagačima ukoliko se uspoređuju rezultati poslovanja banaka prema istim računovodstvenim standardima, ali iz različitih jurisdikcija. Navedeno je u

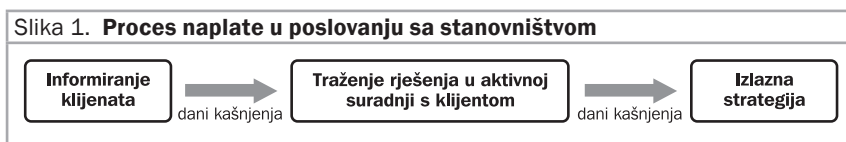
3. Proces naplate neprihodonosnih kredita u bankama

Razumijevanje bankovnoga poslovanja i realno vrednovanje kreditnoga portfelja glavni su faktori za procjenu "zdravlja" bankovnoga sektora u cjelini, a time i financijske stabilnosti (Bholat et al., 2016: 43). Van Greuning i Brajović Bratanović (2009) smatraju da za realno vrednovanje kreditnoga portfelja, banka treba izvršiti analizu neprihodonosnih kredita u svome portfelju koja obuhvaća: (1) starost kredita prema kategorijama više od 30, 90, 180 i 360 dana; (2) razloge narušavanja kvalitete kreditnoga portfelja; (3) razinu rezervacija kako bi se utvrdila sposobnost banke da pokrije gubitke u slučajevima neplaćanja; (4) utjecaj neprihodonosnih kredita na račun dobiti i gubitka kako bi se precizno utvrdilo kakav će utjecaj na banku imati narušavanje kvalitete kreditnoga portfelja.

U bankovnome sektoru Republike Hrvatske, u razdoblju od 2008. do 2014. godine, udjel neprihodonosnih kredita u ukupnim kreditima povećao se s 4,9 na 17,0 posto ili čak 3,5 puta. Na kraju lipnja 2016. godine udjel neprihodonosnih kredita u ukupnim kreditima iznosio je 15,0 posto, odnosno vrijednost neprihodonosnih kredita iznosila je 39,6 milijardi kuna (Hrvatska narodna banka, 2016a). Prema izvješću Europskog nadzornog tijela za bankarstvo (EBA) od 25. studenoga 2015. godine, u portfeljima 105 banaka iz Europske unije i Norveške koje čine oko 67 posto ukupne aktive banaka u Europskoj uniji, nalazile su se neprihodonosne izloženosti u vrijednosti od otprilike bilijun eura ili 5,6 posto njihove aktive, odnosno približno 7,3 posto vrijednosti BDP-a Europske unije (European Banking Authority, 2015).

Kontinuirano pogoršanje kvalitete kreditnoga portfelja utječe na jačanje funkcije upravljanja kreditnim rizicima u bankama. Zbog toga se problemu naplate potraživanja ozbiljnije pristupa pa se osnivaju posebni organizacijski odjeli, tzv. *workout units*, te definiraju postupci za rad s klijentima u slučaju otežane naplate. Međunarodna iskustva pokazuju da se naplata potraživanja treba provoditi u posebnome organizacijskome odjelu banke, a ne u onome odjelu banke u kojemu je kredit odobren. Ključni razlozi za to su eliminacija mogućeg sukoba interesa te veća razina

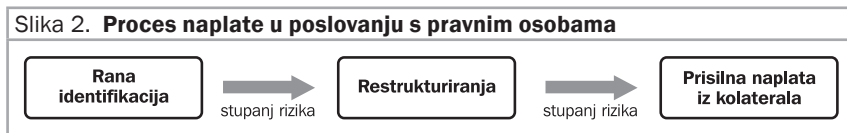
znanja koju posjeduju zaposlenici koji se bave naplatom (European Central Bank, 2016). Organizacijski odjel banke koji se bavi naplatom kredita treba procijeniti položaj banke u odnosu na dužnika, definirati aktivnosti za naplatu kredita, procijeniti očekivane novčane tokove te provoditi rezervacije sukladno rizičnoj skupini u koju je kredit svrstan. Navedenim aktivnostima realno se vrednuje kreditni portfelj banke. Za uspjeh naplate važno je pravovremeno odrediti najprikladniju strategiju za svako pojedino potraživanje u cilju skraćivanja vremena naplate, povećanja iznosa naplate te smanjenja pravnih aktivnosti. Koje će se strategije naplate poduzeti ovisi i o broju dana kašnjenja po kreditima te raspoloživim instrumentima osiguranja. Proces naplate od stanovništva Pavlović (2015: 4) dijeli u tri osnovne faze (slika 1).



Izvor: Pavlović (2015).

U ranoj se fazi dužnika želi informirati o postojanju dospjelih nepodmirenih obveza, i to pisanim putem (SMS porukama ili pisanim opomenama) ili putem pozivnoga centra specijaliziranoga za naplatu. U drugoj fazi banka proaktivno, u suradnji s klijentom, nastoji utvrditi razloge koji su utjecali na probleme u otplati postojećih obveza. Cilj je takve proaktivne suradnje prilagoditi mjesečne obveze klijenta novonastaloj mogućnosti za otplatu dugova. Ako je dužnik trajno izgubio kreditnu sposobnost ili ne postoji mogućnost aktivne suradnje, tada se koriste izlazne strategije naplate potraživanja (nagodbe, djelomični otpis, prisilna naplata i dr.). Prisilna naplata pokreće se tek u slučajevima kada su iscrpljene sve mogućnosti naplate u ranijim fazama, odnosno u situacijama kada klijent odbija suradnju ili je trajno izgubio kreditnu sposobnost. Važno je naglasiti da banke nastoje u što većoj mjeri izbjegavati postupak prisilne naplate pred sudovima/javnim bilježnicima jer su takvi postupci, u pravilu, dugotrajni, neefikasni te proizvode dodatne troškove i za banku i za klijenta (Pavlović, 2015). U procesu naplate potraživanja od pravnih osoba (slika 2) iznimno

je važno da banka pravovremeno uoči i analizira razloge koji su doveli do pogoršanja u ispunjavanju dužnikovih obveza.



Izvor: Pavlović (2015).

Zbog toga se uvode i razvijaju sustavi praćenja kvalitete kredita pomoću signala koji ukazuju na potencijalno neprihodonosne kredite. Sustav ranog upozorenja (*early warning system* – EWS) treba što ranije prepoznati indikatore upozorenja – sve nepoželjne trendove koji bi mogli uzrokovati štete poslovanju banke, a koje je zatim nužno analizirati (Osmanagić Bedenik, 2003). Time se nastoji, u što ranijoj fazi otplate kredita, otkriti potencijalno problematične dužnike i omogućiti da se problem neplaćanja počne što prije rješavati. Najčešća podjela indikatora sustava ranog upozorenja u bankama je na automatske, poluautomatske te eksterne indikatore (tablica 1).

Tablica 1. Indikatori sustava ranog upozorenja u bankama

Automatski indikatori	Poluautomatski indikatori	Eksterni indikatori
iskorištenost limita u cijelosti, promjene u povlačenju kreditnih linija, promjena trendova na računima, kršenje ugovornih obveza, blokada računa	negativan novčani tok, gubitak ključnih kupaca, klijent u sudskim sporovima, promjene u vlasničkoj strukturi, kašnjenje u podmirivanju poreza i drugih obveza	zakonodavne promjene, cjenovne oscilacije roba (posebice nafte), industrija na udaru, narušen eksterni rejting, promjena ponude i potražnje

Izvor: Howard (2012).

Implementacija sustava ranoga upozorenja u bankovnom poslovanju ima za cilj, s jedne strane, poduzimanje pravovremenih radnji sa svrhom smanjenja potencijalno dodatnih troškova za banku na temelju ispravaka vrijednosti po takvim kreditima te, s druge strane, sprečavanje daljnjeg pogoršanja kvalitete kreditnoga portfelja banke. Banke su sklonije restrukturiranju neprihodonosnih kredita nego dopuštanju da dužnici prestanu otplaćivati svoje obveze jer tada moraju raditi ispravak vrijednosti kredita i provoditi rezervacije, što u konačnici negativno djeluje na financijski rezultat. Restrukturiranje kredita podrazumijeva promjenu

se radna mjesta, a plaćanjem poreza i drugih davanja omogućuje se funkcioniranje lokalne zajednice i države u cjelini.

Kako bi strategije naplate potraživanja bile uspješne i efikasne u praksi, potreban je i adekvatan zakonski i regulatorni okvir koji podupire i olakšava rješavanje pitanja naplate neprihodonosnih kredita.

4. Problematika naplate neprihodonosnih kredita

Cilj je svakoga vjerovnika da svoj dug naplati u zadanome dospjeću plaćanja i u cjelokupnome iznosu duga. Nažalost, u Republici Hrvatskoj je to jednostavno i logično poslovno pravilo u praksi vrlo teško ostvariti (Cindrić, 2014: 75). Nesposobnost plaćanja, neispunjavanje obveza i nepostojanje odgovornosti za nesavjesno poslovanje kao da su svima postali prihvatljivi. Unatoč tome, potreba za sveobuhvatnom reformom godinama je u Republici Hrvatskoj bila u potpunosti ignorirana (Duka, 2015a). U novonastalim kriznim uvjetima dužnici nisu bili skloni ispunjavanju svojih obveza pa su i kod svojih vjerovnika uzrokovali financijske poteškoće. Zbog toga je došlo do promjena u postojećoj regulativi te su uvedene mjere koje bi trebale omogućiti brži oporavak dužnika i/ili naplatu plasmana, primjerice: (1) uveden je postupak predstečajne nagodbe, (2) donesen je novi Stečajni zakon, (3) donesen je Zakon o stečaju potrošača, (4) donesene su Smjernice za restrukturiranje duga poduzetnika izvansudskim sporazumom, (5) uvedeni su programi stručne obuke i stručnoga usavršavanja stečajnih upravitelja, (6) došlo je do izmjena i dopuna Zakona o potrošačkom kreditiranju te (7) došlo je do izmjena i dopuna Ovršnog zakona.

Zakon o financijskom poslovanju i predstečajnoj nagodbi je, između ostaloga, trebao biti i dodatni poticaj rješavanju naplate neprihodonosnih kredita. Međutim, rezultati su uglavnom izostali. Iako Ministarstvo financija smatra da su učinci Zakona o financijskom poslovanju i predstečajnoj nagodbi pozitivni (smanjena je ukupna insolventnost, povećana je efikasnost trgovačkih sudova, poduzeća koja su uspješno okončala postupak redovito uplaćuju poreze i doprinose iz tekućega poslovanja, spašen je velik

broj radnih mjesta i dr.), postoje i suprotna stajališta. Tako Galić (2015: 83) smatra da će se zaključak o učincima naplate po predstečajnim nagodbama moći donijeti tek kada dužnici počnu ispunjavati svoje obveze u skladu sa sklopljenim nagodbama. Ljubenko (2015: 16) navodi da je većina poduzeća iskoristila predstečajni zakon za odgađanje stečaja ili za odlazak u besplatni stečaj te da su rješenja u predstečaju bila nepredvidljiva; poštenima se nametnuo rizik poslovanja, a spretnima se otvaralo previše prostora. Predstečajne nagodbe uglavnom su shvaćene kao proces otpisa dugova, a samo manjim dijelom kao proces restrukturiranja. Navedeno potvrđuju i podaci Hrvatskoga sabora iz ožujka 2015. godine o provođenju postupaka predstečajnih nagodbi temeljem Zakona o financijskom poslovanju u razdoblju od 1. listopada 2012. do 31. prosinca 2014. godine (tablica 2).

Tablica 2. Iznosi otpisa u sklopljenim predstečajnim nagodbama, 1.10.2012. – 31.12.2014.				
	Vjeronici			
	Državna uprava	Financijske institucije	Ostali	UKUPNO
Iznos tražbina nakon prijeloja (mlrd. kn)	4,8	11,3	16,1	32,4
Ukupan iznos otpisa (mlrd. kn)	1,8	4	9	14,9
Ukupan iznos otpisa (%)	37,9	34,5	56,1	46,1

Izvor: Obrada autora prema Hrvatski sabor (2015).

U razdoblju do 31. prosinca 2014. godine, od ukupnoga iznosa tražbina nakon prijeloja (32,4 milijarde kuna), ukupan iznos otpisa iznosio je 14,9 milijardi kuna ili 46,1 posto. Financijske institucije otpisale su ukupno 4 milijarde kuna ili 34,5 posto tražbina koje su prijavile. Na dan 31. prosinca 2014. godine sklopljene su 1.772 predstečajne nagodbe u kojima je Porezna uprava prijavila tražbinu u iznosu od 2,6 milijardi kuna. Od toga iznosa otpisano je 1,058 milijardi kuna po osnovi poreznoga duga što čini 39,6 posto prijavljene tražbine. Najčešći način namirenja potraživanja odnosi se na otpis dijela potraživanja i reprogram ostatka duga (Hrvatski sabor, 2015). U izvješću iz lipnja 2015. godine Europska komisija naglašava da je hrvatski regulatorni okvir o predstečajnim nagodbama među najmanje učinkovitima u Europskoj uniji. U svojim kritikama ukazuje na slabosti poluformalnoga postupka restrukturiranja, nedostatak instrumenata ranog upozorenja, zakašnjelo pokretanje postupka i nedostatak učinkovitoga

rangira Republiku Hrvatsku na 54. mjesto od 190 promatranih zemalja svijeta u pogledu brzine i učinkovitosti provođenja stečajnoga postupka. Prema podacima iz studije (tablica 3), prosječno trajanje stečajnoga postupka u Republici Hrvatskoj je 3,1 godina, dok se stečajnim postupkom u prosjeku naplati 33,7 posto potraživanja. Troškovi stečajnoga postupka u prosjeku iznose 14,5 posto vrijednosti poduzeća u stečaju.

Tablica 3. **Usporedba Republike Hrvatske i izabranih država u uspješnosti rješavanja problema insolventnosti, listopad 2016. godine**

Država	Rang	Trajanje stečajnog postupka (godine)	Trošak stečajnog postupka (% vrijednosti poduzeća)	% naplaćenih potraživanja
Njemačka	3	1,2	8,0	84,4
Slovenija	12	0,8	4,0	89,2
Austrija	20	1,1	10,0	82,8
Italija	25	1,8	22,0	63,9
Češka	26	2,1	17,0	66,5
Poljska	27	3,0	15,0	60,6
Slovačka	35	4,0	18,0	55,6
Srbija	47	2,0	20,0	32,5
Hrvatska	54	3,1	14,5	33,7
Mađarska	63	2,0	14,5	43,0

Izvor: Obrada autora prema World Bank (2016).

Iz studije proizlazi da u Republici Hrvatskoj vjerovnici iznadprosječno dugo naplaćuju potraživanja te naplate samo manji dio potraživanja od insolventnih poduzeća. Europska komisija u svojoj preporuci o nacionalnom programu reformi Hrvatske za 2016. godinu iz svibnja 2016. godine navodi da su dugi sudski postupci, znatni zaostaci i nedosljedna sudska praksa prepreke kvaliteti i učinkovitosti pravosudnog sustava, osobito trgovačkih sudova (Europska komisija, 2016a).

Sajter (2014: 176) u istraživanju o efikasnosti hrvatskih trgovačkih sudova u procesuiranju stečajnih predmeta dolazi do zaključka da podaci o trajanju stečajnih postupaka pokazuju izrazitu disproporciju: s jedne strane, apsolutno najveći dio postupaka u tijeku je otvoren prije dvije godine, ali, s druge strane, postoji neočekivano velik broj dugotrajnih stečajeva: u prosjeku svaki sedmi stečaj traje dulje od osam godina, a gotovo svaki

peti stečaj traje dulje od šest godina. Uzimajući u obzir podatke o trajanju naplate potraživanja putem stečaja, duljini samoga stečajnog postupka i njegovu trošku u usporedbi s razvijenim zemljama, navedeni pokazatelji su relativno lošiji. Bodul (2015) smatra da na takve pokazatelje, osim samih zakonskih rješenja, utječu i brojni izvansudski čimbenici kao što su nepovoljan društveni kontekst, problemi u platnome prometu, nezavidno stanje u domeni evidencije nekretnina i pokretnina, nedovoljan broj sudaca kojima je povjereno vođenje stečajnoga postupka, slaba obučenost stečajnih upravitelja, neadekvatan način njihova financiranja, posljedično slaba motiviranost za rad i dr. Iz navedenoga proizlazi da stečajno pravo ne može riješiti probleme u gospodarstvu, ali može pomoći u rješavanju namirenja vjerovnika u slučaju insolventnosti dužnika. Čuveljak i Kružić (2012) smatraju da restrukturiranje u stečaju putem instituta stečajnog plana nije čudotvorno rješenje za preživljavanje insolventnih poduzeća, ali može znatno poboljšati njihov položaj i omogućiti nastavak njihove djelatnosti, a što bi konačnici trebalo omogućiti profitabilno poslovanje koje bi bilo dostatno za otplatu dugova prema bankama i drugim financijskim institucijama. Kako bi se restrukturiranje u stečaju uopće moglo razmatrati, ključno je stečaj otvoriti na vrijeme (Sajter, 2010).

Zbog neučinkovitosti postojećih rješenja u stečajnome zakonodavstvu, u lipnju 2015. godine donesen je novi Stečajni zakon. Hratinski Jurčec (2015) smatra da je apsurdno očekivati da novi Stečajni zakon, kojemu je temeljni cilj razriješiti odnose vjerovnika s dužnikom kod kojeg su već nastupile posljedice insolventnosti, pridonese učinkovitijemu rješenju problema insolventnosti poslovnih subjekata u vremenu gospodarske krize. Učinkovitije rješenje problema trebalo bi se realizirati na drugim područjima i sprečavati da do stečajnoga postupka uopće dođe. Kontrec (2013) navodi da se pravila stečajnoga i ovršnoga postupka u Republici Hrvatskoj vrlo često mijenjaju, što nikako ne ide u prilog pravnoj sigurnosti jer oni na koje se propisi odnose, ali i oni koji propise trebaju u praksi primjenjivati, vrlo često ne znaju prema kojim pravilima se stečajni, odnosno, ovršni postupak treba voditi. Bodul (2016) navodi da bi cilj donošenja novih zakonskih propisa, osim poboljšanja pokazatelja učinkovitosti stečajnog postupka, trebao biti pokušaj da se prevlada dosadašnje shvaćanje o stečaju kao o "smrti"

poduzeća te da poduzetnik o stečaju počne razmišljati kao o još jednoj mogućnosti rješavanja svojih finansijskih problema.

Prema Marović (2015) glavni problem prethodnoga Stečajnog zakona bila je njegova nedosljedna primjena, pri čemu za insolventna poduzeća koja ne bi pokrenula postupak nije bilo nikakvih posljedica, bez obzira na prijetnju sankcija. Također, dužnik je unaprijed morao predujmiti 10.000,00 kuna za pokriće troškova prethodnoga postupka, što je za većinu dužnika bio prevelik iznos. Osim toga, pokretanje stečajnoga postupka u praksi je značilo likvidaciju, a tek iznimno rijetko reorganizaciju poslovanja.

Kao posljedica novih zakonskih rješenja u novome Stečajnom zakonu (obveza Financijske agencije za pokretanjem stečajnog postupka ako je pravna osoba u blokadi duže od 120 dana), tijekom 2015. godine u Republici Hrvatskoj zabilježen je povećani broj stečajnih postupaka u odnosu na prethodnu 2014. godinu (tablica 4).

Država	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	Promjena 2014./2015. u %
Bugarska	685	383	1.232	1.031	1.083	+5,0
Hrvatska	4.878	6.922	9.019	7.776	20.531	+164
Češka	6.753	8.398	6.021	3.563	3.004	-15,7
Mađarska	30.757	52.224	46.397	60.596	47.131	-22,2
Poljska	762	908	926	864	844	-2,3
Srbija	-	-	-	2.062	2.072	+0,5
Slovačka	870	866	880	831	715	-14,0
Slovenija	675	595	941	1.302	1.154	-11,4

Izvor: Obrada autora prema Creditreform International (2016).

Prema Draksleru (2015) jedan od nedostataka novoga Stečajnog zakona je što više ne postoji centralizirana javna objava o pokretanju stečaja. Budući da je novim Stečajnim zakonom ukinuta objava oglasa o otvaranju stečaja u Narodnim novinama, smatra da će banke kao i ostali vjerovnici morati svaki dan pratiti e-Oglasne ploče sudova kako bi provjeravali je li nad dužnikom otvoren predstečajni ili stečajni postupak. Ukoliko vjerovnici pravovremeno

ne raspoložu navedenom informacijom, neće moći u zakonskome roku prijaviti tražbinu. Također, na usporavanje stečajnog postupka mogla bi utjecati činjenica da prema rješenjima iz novoga Stečajnog zakona, mora proći tri mjeseca da se zakaže dražba dok se starim Stečajnim zakonom dražba mogla sazivati jednom mjesečno, a prema potrebi i češće.

Jedan od najvažnijih preduvjeta za uspješno i brzo provođenje stečajnoga postupka jest stručan i sposoban stečajni upravitelj (Baran, 2015: 165). Stečajnim zakonom je propisano koje sve uvjete mora zadovoljiti neka osoba kako bi postala stečajni upravitelj (stručna sprema, položen stručni ispit, obavljena stručna obuka, osoba protiv koje nije pokrenut kazneni postupak i dr.). Uz navedene uvjete i uz dobro poznavanje stečajne regulative i drugih propisa vezanih za gospodarsko poslovanje, stečajni upravitelji trebali bi biti sposobni i uspješni te bi trebali imati dobre komunikacijske sposobnosti te vještine i iskustvo u upravljanju poduzećima u krizi (Čuveljak, 2012). Osim navedenoga, stečajni upravitelji trebali bi imati ekonomsko-pravna znanja i viziju kako riješiti probleme poduzeća s ciljem opstanka na tržištu i nastavljanja djelatnosti.

Jedan od najčešćih postupaka prisilne naplate jest prodaja nekretnine u ovršnome postupku (Pavlečić, 2014: 71). Prisilna prodaja imovine ovršnim postupkom provodi se putem sudova i javnih bilježnika na temelju ovršnih i vjerodostojnih isprava. Vrijednost nekretnine utvrđuje sud zaključkom o prodaji. Sama prodaja nekretnine obavlja se elektroničkom javnom dražbom. Na prvoj javnoj elektroničkoj dražbi nekretnina se ne može prodati ispod 4/5 utvrđene vrijednosti nekretnine, dok se na drugoj javnoj elektroničkoj dražbi nekretnina ne može prodati ispod 3/5 utvrđene vrijednosti nekretnine. U stečajnome postupku može se prodati nekretnina na kojoj postoji razlučno pravo¹. Sud zaključkom o prodaji utvrđuje vrijednost nekretnine, kao i način te uvjete prodaje, dok samu prodaju provodi Financijska agencija. Sukladno Stečajnom zakonu, nekretnina se na prvoj dražbi ne može prodati ispod 3/4 utvrđene vrijednosti, na drugoj dražbi ispod 1/2 utvrđene vrijednosti, na trećoj dražbi ispod 1/4 utvrđene vrijednosti, dok se na četvrtoj dražbi prodaje

¹ Pravo vjerovnika da se može odvojeno namiriti iz vrijednosti založene nekretnine neovisno o tražbinama drugih vjerovnika.

pristup i dužnika i vjerovnika, kvalitetan menadžment poduzeća te plan restrukturiranja koji se temelji na realnim i održivim osnovama.

Na rješavanje pitanja neprihodonosnih kredita stanovništva mogao bi utjecati Zakon o stečaju potrošača koji je u siječnju 2016. godine stupio na snagu. Cilj je toga zakona prezaduženim građanima omogućiti nov početak i kontroliranu otplatu dugova. Iako je zakon dobro zamišljen, čini se da njegova provedba neće biti jednostavna. S obzirom na broj blokiranih fizičkih osoba u Republici Hrvatskoj, jedna se od kritika novoga zakona odnosi na nedostatak dovoljnoga broja educiranih posrednika te nedostatak iskustva općinskih sudova u tome području.

Na temelju provedene analize Hrvatska narodna banka (2016b) smatra da se rješavanje pitanja neprihodonosnih kredita dosad u Republici Hrvatskoj provodilo sporo pa je samo mali dio neprihodonosnih kredita prodan, otpisan, naplaćen ili je imovina od clijenata preuzeta sudskim putem. Prodaje plasmana tijekom 2015. godine većinom su se odnosile na kredite sektora stanovništva, dok su ranije aktivnosti prodaje bile usmjerene na poduzeća. Također, Europska komisija (2016b) navodi da trenutačni porezni propisi u području otpisa neprihodonosnih kredita omogućuju porezne olakšice, ali ostavljaju i prostor za tumačenje koje uključuje pravne rizike za banke.

Pravne i regulatorne prepreke usporavaju rješavanje pitanja neprihodonosnih kredita u mnogim europskim zemljama (European Investment Bank, 2014: 36). Zbog toga su države članice Europske unije poduzele mjere za unapređenje zakonskoga i regulatornoga okvira usmjerenoga na rješavanje pitanja naplate neprihodonosnih kredita (tablica 5). Dimitrić i Škalamera-Alilović (2016) navode da su se reformski zahvati u zemljama Europske unije na području stečajne regulative uglavnom odnosili na pojednostavljenje postupka, uvođenje odredbi u pravcu olakšavanja restrukturiranja i sprečavanja zlouporabe stečajnog postupka te na poticanje aktivnije uloge vjerovnika. U zemljama kao što su Cipar, Latvija, Poljska i Rumunjska došlo je do značajnih promjena u insolventijskoj regulativi. Austrija, Irska, Italija, Latvija, Portugal, Slovenija i Španjolska spadaju u skupinu zemalja

koje su odlučile pojednostaviti insolventnijsko pravo. Postupci zamjene duga za imovinu dužnika te drugi oblici restrukturiranja dužnika uvedeni su u Sloveniji i Španjolskoj.

Tablica 5. Mjere izabranih članica Europske unije za unapređenje rješavanja pitanja neprihodonosnih kredita	
Austrija	donesen Stečajni zakon iz 2010. godine koji ima za cilj olakšati proces restrukturiranja insolventnih poduzeća te, kada je to moguće, izbjeći likvidaciju poduzeća
Cipar	provedena analiza postojeće regulative te poboljšanje Stečajnog zakona
	uvedeno dobrovoljno izvansudsko rješavanje problema insolventnosti
	uvedene promjene u Ovršnom zakonu iz 2014. godine
Irska	usvojen novi Zakon o osobnom stečaju
	uvedene mjere za sklapanje izvansudske nagodbe
	osnovana nacionalna udruga za promoviranje, unapređenje i zaštitu prava osoba koje imaju financijske poteškoće
	uvedene mjere za ubrzanje izvansudske naplate od malih i srednjih poduzeća
Italija	provedene reforme u području insolventnijskog prava
	provedene reforme u cilju olakšavanja procesa restrukturiranja dužnika
Latvija	uvedene smjernice za izvansudsko restrukturiranje
	napravljeni izmjene i dopune insolventnijskog prava
Poljska	uvedena nova regulativa za olakšavanje procesa restrukturiranja dužnika
Portugal	provedena reforma insolventnijskog prava te postupka restrukturiranja dužnika
	uveden sustav signala za rano upozorenje na mogućnost insolventnosti
	uvedeno kontinuirano ažuriranje središnjeg kreditnog registra
Rumunjska	uvedene smjernice za restrukturiranje dužnika putem izvansudske nagodbe
Slovenija	uvedena nova pravila za restrukturiranje putem izvansudske nagodbe
	provedene reforme u području insolventnijskog prava
Španjolska	napravljeni izmjene i dopune svih propisa i zakona vezanih za restrukturiranje dužnika te ovršnog i stečajnog postupka
	donesen Zakon o malim poduzetnicima iz 2013. godine koji uvodi mogućnost rješavanja problema insolventnosti izvansudskim putem
	donesena uredba u ožujku 2014. godine kojom se uvodi mogućnost zamjene tražbine vjerovnika za imovinu dužnika izvansudskom nagodbom

Izvor: Obrada autora prema Aiyar et al. (2015) i International Monetary Fund (2015).

Iako su uvedene mjere koje bi trebale unaprijediti postojeća zakonska rješenja, ovršni i stečajni postupci i dalje stvaraju probleme. Tromost, sporost i dugotrajnost pravosudnih postupaka predstavljaju značajne prepreke za naplatu kredita i/ili oporavak dužnika u mnogim europskim zemljama. Uklanjanje takvih prepreka može značajno utjecati na rješavanje pitanja neprihodonosnih kredita, a time i na stvaranje zdrave osnove za bankovno financiranje. I Europska komisija u svojem "Pregledu stanja u području pravosuđa u EU-u za 2016. godinu" ističe da je poboljšanje kvalitete,

neovisnosti i učinkovitosti pravosudnih sustava država članica preduvjet za ulaganje i stvaranje poticajnog poslovnog okruženja. Stoga je važno osigurati brze postupke, smanjiti broj neriješenih sudskih predmeta, povećati mjere sudske neovisnosti te poboljšati kvalitetu sudstva (Europska komisija, 2016c: 4). Važna su područja reformi ubrzanje ovršnih postupaka, povećanje efikasnosti, skraćivanje trajanja pravosudnih postupaka te povećanje prava vjerovnika pri prisilnoj naplati potraživanja (European Investment Bank, 2014). Dobrovoljno izvansudsko restrukturiranje dužnika može, u mnogim slučajevima, biti korisna alternativa dugotrajnim pravosudnim postupcima (Grodzicki et al., 2015: 148). Mesnard et al. (2016) ističu da je reforma insolventijskog prava ključna pretpostavka za učinkovito rješavanje pitanja neprihodonosnih kredita. Neučinkovita zakonska regulativa prepreka je za pravovremeno i učinkovito restrukturiranje dužnika i naplatu potraživanja. Uvođenje izvansudskih nagodbi te ubrzanje sudskih postupaka povećava vjerojatnost učinkovitoga rješavanja pitanja neprihodonosnih kredita i smanjuje gubitke vjerovnika. Grodzicki et al. (2015) navode da rješavanje sistemskih problema vezanih za neprihodonosne kredite zahtijeva sveobuhvatnu strategiju, koja obuhvaća neophodna poboljšanja u institucionalnom okruženju, kao i odabir odgovarajućih strategija za rješavanje naplate neprihodonosnih kredita. Institucionalno okruženje uključuje veliki broj dionika, između ostaloga i banke, nadzorne institucije, razna ministarstva, udruge za zaštitu potrošača, ali i nevladina tijela kao što su udruge banaka. Ključan aspekt institucionalnoga okruženja u rješavanju naplate neprihodonosnih kredita efikasan je pravni okvir i pravosudni sustav.

Na temelju međunarodnih iskustava, Aiyar et al. (2015: 5) predlažu da se sveobuhvatna strategija rješavanja pitanja neprihodonosnih kredita u Europskoj uniji treba temeljiti na: (1) pojačanome nadzoru kako bi se bankama omogućilo da otpišu ili restrukturiraju neprihodonosne kredite, uključujući napore u davanju podrške konzervativnijem rezerviranju i nametanju vremenski ograničenih ciljeva restrukturiranja za neprihodonosne portfelje banaka²; (2) reformama za jačanje postupaka

² U zemljama Europske unije jedinstveni nadzorni mehanizam (Single Supervisory Mechanism – SSM) te Europsko nadzorno tijelo za bankarstvo (EBA) trebaju predvoditi ovu inicijativu, dok nacionalni regulatori moraju preuzeti inicijativu u drugim nadležnostima.

prisilne naplate te insolventijskog prava; (3) razvoju tržišta neprihodonosnih kredita poboljšanjem tržišne infrastrukture i, u nekim slučajevima, uporabom društava za upravljanje imovinom kako bi se tržište ponovno pokrenulo. Kako bi strategija bila učinkovita u praksi, potrebna je bliska i proaktivna suradnja između država članica Europske unije te nacionalnih regulatornih tijela.

5. Zaključak

Neprihodonosni krediti već su neko vrijeme u središtu pozornosti i interesa banaka, regulatora, znanstvene, stručne, ali i šire javnosti. Za punu i praktičnu primjenu strategija naplate potraživanja, od izuzetnoga je značaja da institucionalno okruženje bude podrška njihovu provođenju. Preveliki broj izmjena i dopuna zakonskih rješenja, nezadovoljstvo formalnim pravilima i praktičnom primjenom te sporo i neefikasno pravosuđe predstavljaju glavne čimbenike koji negativno utječu na rješavanje pitanja naplate neprihodonosnih kredita u hrvatskome bankovnom sektoru. Zbog toga proces naplate traje iznadprosječno dugo te se, u isto vrijeme, naplati ispodprosječno mali postotak potraživanja. Za učinkovito rješavanje problema naplate potraživanja, odnosno, za što brže restrukturiranje i/ili bržu naplatu potraživanja, potrebno je, uz gospodarski oporavak, izvršiti promjene u postojećemu zakonodavnom i regulatornom okviru kako bi on bio jednostavan, efikasan, transparentan i praktičan. Inicijative za rješavanje pitanja naplate potraživanja trebaju ići u smjeru da se problem neplaćanja počne što prije rješavati. Dobar primjer za to bi trebalo biti pokretanje izvansudskoga postupka restrukturiranja, bez pokretanja ovršnoga, predstečajnoga i/ili stečajnoga postupka. Preveliki broj izmjena i dopuna zakonskih rješenja u kratkome roku doprinosi pravnoj nesigurnosti i stvara mogućnost da se zakonska rješenja tumače dvosmisleno. Budući da Financijska agencija raspolaže preciznim podacima o broju dana blokada računa poslovnih subjekata, potrebno je striktno poštivanje rokova/uvjeta za pokretanje predstečajnih/stečajnih postupaka, a ne da se takvi postupci pokreću prekasno ili se uopće ne pokreću. U slučaju nepravovremenoga pokretanja, potrebne su oštrije kazne za direktore i vlasnike poduzeća te

da primjena tih kazni bude djelotvorna. Važno je da stečajni upravitelji posjeduju menadžerske vještine i viziju kako poduzeće izvući iz nastalih problema, a ne da im jedini cilj bude što brža rasprodaja imovine u cilju namirenja različitih vjerovnika. Ukoliko i dođe do stečaja, stečajni postupak ne smije se promatrati kao proces likvidacije, već kao pružena prilika da se reorganizacijom i restrukturiranjem omogući daljnje poslovanje poduzeća u okviru trenutnih mogućnosti na obostrano zadovoljstvo. Ukoliko se Porezna uprava odluči na djelomični ili potpuni otpis dugovanja, kao mjeru za spašavanje insolventnog poduzeća, pravila otpisa unaprijed moraju biti jasno definirana. Porezna regulativa u području otpisa neprihodonosnih kredita, koja bankama omogućava porezne olakšice, mora biti precizna i nedvosmislena. Također, važan je zajednički i proaktivan pristup dužnika, banaka, vlada i regulatora. Sveobuhvatna reforma zakonodavnoga i regulatornoga okvira jedan je od važnih čimbenika za oporavak hrvatskoga gospodarstva.

Čuveljak, Jelena, 2012, "O stečajnom upravitelju", *Radno pravo*, 6, str. 28-35.

Čuveljak, Jelena i Dejan Kružić, 2012, "Stečajni plan – zadnji u nizu kriznih strategija za preživljavanje insolventnih poduzeća", *Zbornik radova – Journal of Economy and Business*, 18, str. 19-40.

Dimitrić, Mira i Dunja Škalamera-Alilović, 2016, "Ocjena indikatora reformskih zahvata zemalja Europske unije u stečajnim i ovršnim postupcima" u Alen Stojanović i Hrvoje Šimović, ured., *Aktualni problemi i izazovi razvoja financijskog sustava*, str. 273-290, Zagreb: Ekonomski fakultet u Zagrebu.

Dodig, Domagoj, 2015, "Restrukturiranje duga poduzetnika izvansudskim sporazumom", *Računovodstvo i financije*, 12, str. 142-145.

Draksler, Hrvoje, 2015, "Neka od otvorenih pitanja novoga Stečajnog zakona iz perspektive bankara" u Mirna Marović, ured., *Izazovi novog stečajnog zakona – uklanjanje nedostataka ili novi propusti?*, str. 65-67, Zagreb: Mate i TMA Croatia.

Drvar, Martina, 2010, "Model očekivanih gubitaka prema MSFI 9", *Računovodstvo i financije*, 10, str. 53-58.

Drvar, Martina, 2013a, "Usporedba klasifikacije plasmana kreditnih institucija u EU", *Financije, pravo i porezi*, 10, str. 120-123.

Drvar, Martina, 2013b, "Prijedlog europske klasifikacije izloženosti banaka po naplativosti", *Financije, pravo i porezi*, 8, str. 126-130.

Duka, Renata, 2015a, "Opći pregled novog Stečajnog zakona" u Nevenka Baran, Renata Duka, Ljerka Hrastinski Jurčec i Mičo Ljubenko, ured., *Novi stečajni zakon*, str. 15-69, Zagreb: Novi informator.

Odak, Damir, 2013, "Novac u drugoj dimenziji", intervju za časopis *Banka*, Suvremene poslovne komunikacije, 12, str. 6-14.

Odluka o klasifikaciji plasmana i izvanbilančnih obveza kreditnih institucija, *Narodne novine*, br. 1/2009., 75/2009., 2/2010., 159/2013.

Odluka o upravljanju rizicima, *Narodne novine*, br. 1/2009., 41/2009., 75/2009., 2/2010., 160/2013.

Osmanagić Bedenik, Nidžara, 2003, *Kriza kao šansa*, Zagreb: Školska knjiga.

Pavlečić, Nikolina, 2014, "Preuzeta imovina u postupcima naplate tražbina", *Pravo i porezi*, 1, str. 70-77.

Pavlović, Andrea, 2015, "Upravljanje NPL plasmanima u okruženju", rad prezentiran na konferenciji "18. znanstveno-stručna konferencija Hrvatsko novčano tržište" u organizaciji Tržišta novca Zagreb, Opatija, 8. svibnja.

Perčević, Hrvoje, 2010, "Ususret primjeni MSFI-a 9 'Financijski instrumenti'", *Računovodstvo i financije*, 8, str. 40-43.

Sajter, Domagoj, 2010, "Procedura i praksa restrukturiranja u stečaju u Republici Hrvatskoj", *Zbornik radova Pravnoga fakulteta u Splitu*, 3, str. 729-744.

Sajter, Domagoj, 2014, "Efikasnost hrvatskih trgovačkih sudova u procesuiranju stečajnih predmeta", *Ekonomski pregled*, 65(2), str. 155-178.

Van Greuning, Hennie i Sonja Brajović Bratanović, 2009, *Analyzing Banking Risk – A Framework for Assessing Corporate Governance and Risk Management*, Washington, DC: World Bank.

Vujčić, Boris, 2014, "Novca ima za sve", intervju za časopis *Banka*, Suvremene poslovne komunikacije, 1, str. 6-20.

World Bank, 2016, *Doing Business 2017: Equal Opportunity for All*, Washington, DC: World Bank.

Zagrebačka banka, 2016, "Godišnje izvješće za 2015.", Zagreb: Zagrebačka banka.